

TALLINNA ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSTE DISSERTATSIOONID

TALLINN UNIVERSITY
DISSERTATIONS ON HUMANITIES

16

Andres Adamson

**THE ROLE OF DUKE MAGNUS OF HOLSTEIN
IN THE BALTIC SEA REGION
DURING THE LIVONIAN WAR**

Abstract

 TLÜ KIRJASTUS

Tallinn 2006

TALLINNA ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSTE DISSERTATSIOONID

TALLINN UNIVERSITY
DISSERTATIONS ON HUMANITIES

16

Andres Adamson

**THE ROLE OF DUKE MAGNUS OF HOLSTEIN IN THE BALTIC SEA REGION
DURING THE LIVONIAN WAR**

Abstract

Chair of Estonian History, Institute of History, Tallinn University, Estonia

The dissertation is accepted for the commencement of the degree of *Doctor philosophiae* in history on April 17, 2006 by the Doctoral Committee of Humanities of the Tallinn University.

Reviewers: *PhD* Priit Raudkivi (Tallinn University Institute of History)
PhD Aldur Vunk (Pärnu Museum)

Opponents: *PhD* Kalervo Hovi (Professor of Turku University, Finland)
PhD Margus Laidre (Ambassador of the Republic of Estonia in the United Kingdom)

The academic disputation on the dissertation will be held at the Tallinn University Institute of History (Lecture Hall 1), Rütli 10, Tallinn, on May 19, 2006 at 12 o'clock.

Tallinn University Press
Narva mnt 25
10120 Tallinn
www.kirjastus.tlu.ee

Printed:
OÜ Vali Press

Copyright: Andres Adamson, 2006
Copyright: Tallinn University, 2006

ISSN 1736-3624 (publication)
ISBN 9985-58-427-9 (publication)
ISSN 1736-3667 (abstract online, PDF)
ISBN 9985-58-428-7 (abstract online, PDF)

CONTENTS

CANDIDATE'S PUBLICATIONS RELEVANT TO THE SUBJECT	4
MAIN CONCLUSIONS OF THE DOCTORAL THESIS	5
Problem statement	5
Sources and historiography	5
Methodology.....	8
Main results	9
Analysis of the application of the results of the doctoral thesis.....	11
KOKKUVÕTE: HERTSOG MAGNUS VON HOLSTEINI ROLL LÄÄNEMERE-RUUMIS LIIVI SÕJA PERIOODIL.....	12
REFERENCES IN THE ANALYTICAL REVIEW.....	15

CANDIDATE'S PUBLICATIONS RELEVANT TO THE SUBJECT

- I. **Andres Adamson.** *Hertsog Magnus 1540–1583: Tema elu ja aeg.* Tallinn: Argo, 2005. ISBN 9949-415-40-3 (200 p).
- II. **Andres Adamson.** *A new approach to the history of the Livonian War: Duke Magnus of Holstein and the pro-independence forces in Livonia.* Submitted for publication in "Acta Historica Tallinnensia". Approved by the editorial board.

MAIN CONCLUSIONS OF THE DOCTORAL THESIS

PROBLEM STATEMENT

Magnus Herzog von Holstein (1540–1583), vassal of the Moscow Tsar and the nominal King of Livonia in 1570–1577, is usually either overlooked by historical writings, or else treated in a condescending manner and subjected to conspicuous ridicule. However, an impartial analysis of events reveals that Magnus made his decisions independently of his suzerains – at different times, Frederik II, Ivan IV and Stefan Batory – and pursued an autonomous policy aimed at taking control over the whole of Livonia, or at least the larger part of the territory. All his suzerains pursuing their own ambitions in Livonia and trying to keep Duke Magnus under control, it is obvious that without any considerable local support it would have been impossible for Magnus to maintain his position as a sovereign pretender and a force to be reckoned with over such a long period and through so many political disasters. An analysis of the events of the Livonian War reveals the existence of certain local forces in Livonia that Magnus was able to rely upon.

This research attempts to identify these forces and their goals and objectives, providing a brief overview of Magnus' role in the Baltic Sea region during the Livonian War.

This task required the author to critically revise the relatively scanty literature available on Magnus, and what has preserved of his correspondence. Magnus' political moves have been placed in a wider context in order to elicit the associations and impulses that have gone unnoticed or virtually unnoticed so far. The research also sheds light on his personal contribution, as far as it could be proved beyond a reasonable doubt, and provides the names of Magnus' principal advisors and supporters, complete with their biographical data.

SOURCES AND HISTORIOGRAPHY

The principal sources of information about the progress of the Livonian War in the Estonian and Latvian territories are the chronicles of Johann Renner, Balthasar Russow and Salomon Henning.¹ Duke Magnus merited mention from all three, particularly from Salomon Henning who had numerous personal contacts with Magnus during his stay in Courland in the 1560s and in 1578–1583. For different reasons, all the three chroniclers displayed a critical attitude towards Magnus, or even regarded him with covert, if not overt animosity. The rest of Magnus' contemporaries and the Baltic chroniclers of later periods hardly added further details or comments to his story.² The tradition of demonstrating a negative (or elusive, didactic, etc.) attitude towards Magnus was later adopted by other authors. It is not surprising actually, as the history of the Livonian War could be best described through the old saying, "history is written by the victors". Denmark was by no means the victor; its legally justified claims to the Estonian territory had lost their relevance by the end of the war, and the territories that the Danish Crown had acquired meanwhile (with the exception of Saaremaa) had been lost. Moreover, Duke Magnus was never "one of their own"

---

¹ JOHANN Renneri Liivimaa ajalugu 1556–1561. Translated by Ivar Leimus. Tallinn, 1995; RUSSOW, B. *Liivimaa kroonika*. Translated by Dagmar and Hermann Stock. Stockholm, 1967 (facsimile edition Tallinn, 1993); HENNING, S. *Livländische Churländische Chronica*. – *Scriptores rerum Livonicarum*. II. Riga-Leipzig, 1848.

² See TAUBE, A. Freiherr von. "Der Untergang der Livländischen Selbständigkeit": *Die livländische Chronistik des 16. Jahrhunderts*. – *Geschichte der deutschbaltischen Geschichtsschreibung*. Im Auftrage der Baltischen Historischen Kommission unter Mitwirkung von Michael Garleff, Jürgen von Hehn, Wilhelm Lens herausgegeben von Georg von Rauch. Köln-Wien, 1986; see also: RAIK, K. *Ajalookirjutuse kõrgaeg Eesti- ja Liivimaal*. – *Ajalooline Ajakiri* 4 (115)/2001; see overview of the printed sources: REIMO, T. *The reflection of the Livonian War in Contemporary Printed Works in Europe*. – *Starptautiska konference Latviešu grāmata un bibliotēka: 1525–2000, 8.11.2000–11.11.2000*. Materialu krājums. 1. Rīga, 2000.

for any side for that matter, he managed to betray everyone, and at the end of the war represented his own personal interests rather than those of the Danish Crown, Muscovy or Poland-Lithuania. The Danish chroniclers and historians therefore had little or no interest in Magnus. Similarly, in the Russian chronicles (letopis) Magnus hardly finds a mention. The correspondence of the Russian authorities concerning the Livonian War, Livonia and consequently also Duke Magnus, which was stored in the Moscow Kremlin, was almost totally destroyed in a series of fires, the fire of 1626 dealing the most severe damage. Whatever records survived the ravages have been published, yet they provide nothing except indirect links to the subject under discussion.

In the second half of the 19th century the Baltic German historiography displayed great interest in the Livonian War – probably inspired by the constant curtailment of the autonomy and privileges of the nobility and urban citizens in the Baltic Sea provinces by the Russian Empire, which focused attention on the past independence and its loss. The Baltic German historians identified and published numerous documents and narrative sources covering the period, which, however, only rarely have any direct relation to Duke Magnus; also the biographies of several individuals, contemporaries of the Livonian War, were published.³

The correspondence of Duke Magnus with King Frederik II of Denmark dating from the early years of his Livonian period has preserved. The letters were discovered in the Danish secret archives by Carl Schirren, and were published in his three-volume collection of documents about the Livonian War (1883–1885).⁴ Schirren had earlier performed analogous research in the Swedish National Archives.⁵ Unfortunately these publications only cover documents until the year 1562.

Beside C. Schirren, the materials relevant to the subject found in the Danish and Swedish archives have been studied, analysed, published, or forwarded to other researchers by, for example, Hermann Hildebrand, Yuri Shcherbachev, Edgars Dunsdorfs, Evald Blumfeldt, Vello Helk, Aleksander Loit, Jakob Koit, Ilmar Arens, Jüri Kivimäe, Volker Seresse, and other historians.⁶

In the Tallinn municipal archives the documents linked to Magnus were identified and published by Gotthard von Hansen.⁷

Only one longer biography was written about Duke Magnus during the whole period of more than four centuries following his death – a posthumously published work by the 19th century Baltic

---

³ See LENZ, W. "Alt-Livland" in *deutschbaltischen Geschichtsschreibung 1870 bis 1918*. – Geschichte der deutschbaltischen Geschichtsschreibung. Im Auftrage der Baltischen Historischen Kommission unter Mitwirkung von Michael Garleff, Jürgen von Hehn, Wilhelm Lens herausgegeben von Georg von Rauch. Köln-Wien, 1986.

⁴ *NEUE QUELLEN zur Geschichte der Untergangs livländischer Selbständigkeit. Aus dem dänischen Geheime Archive zu Kopenhagen*. Bd. I–III. Hrsg. v. Carl Schirren. Reval, 1883–1885. (Archiv für die Geschichte Liv-, Esth- und Curlands. Neue Folge. Bd. IX–XI.)

⁵ *QUELLEN zur Geschichte der Untergangs livländischer Selbständigkeit. Aus dem schwedischen Reichsarchive zu Stockholm*. Bd. I–VIII. Hrsg. v. Carl Schirren. Reval, 1861–1881. (Archiv für die Geschichte Liv-, Esth- und Curlands. Neue Folge. Bd. I–VIII.)

⁶ See e.g. HELK, V. *Saaremaa arhiivimaterjalidest Taani Riigiarhiivis ja nende kasutamisest*. – Saaremaa Museum. Biyearly edition 1993–1994. Kuressaare, 1995. Of the publications relevant to the theme I would like to point out collections compiled by Yuri Shcherbachev: *ДАТСКИЙ архив. Материалы по истории древней России, хранящиеся в Копенгагене*. Москва, 1893 (regests of the documents of the subsequent publications); *КОПЕНГАГЕНСКИЕ акты, относящиеся к русской истории*. – Чтения в Императорском обществе истории и древностей российских при Московском университете. 1915. 4. II; 1916. 2. II.; *РУССКИЕ акты Копенгагенского государственного архива*. Санкт-Петербург, 1897.

⁷ *NACHTRAG. Auf "König Magnus" bezügliche Urkunden aus dem Revaler Ratsarchiv*. Hrsg. v. Gotthard von Hansen. – Beiträge zur Kunde Ehst-, Liv- und Kurlands. Bd. III. Reval, 1887. Vt ka: HANSEN, G. von. *Johann Taubes und Eilart Krauses Machinationen und die darauf durch "König Magnus" erfolgte Belagerung Revels 1570–1571 nach den Urkunden des revalsches Ratsarchivs*. – Beiträge zur Kunde Ehst-, Liv- und Kurlands. Bd. III. Reval, 1887.

German author Karl Heinrich von Busse⁸, who had been dealing with this subject for years. It was, however, evident immediately upon publication that Busse's book had many gaps, the sub-topics were not fully developed, etc. Busse did not manage to prepare his manuscript for print; he was, understandably, unable to rely upon the sources that became available during later periods, and yet this biography of Magnus remained the only source to be reckoned with for a very long time. True, we can find numerous short articles, concise entries in biographical dictionaries and lexicons⁹, etc., albeit that these were not only inferior to Busse's standards, but also predominantly relied upon his treatment. However, another Baltic German scholar, Theodor Schiemann, deserves mention for the higher level of professionalism displayed in his study, which is also voluminous enough to warrant classification as a short monograph.¹⁰

Of contemporary researchers, mention should be made of Norbert Angermann¹¹, and the authors of the most recent biographies of Duke Magnus, Ursula Renner and Eckhardt Hübner.¹² Understandably there are many other authors who, while not focusing on Duke Magnus, briefly retell his "Kingdom of Livonia" story.¹³

The research conducted on the Livonian War period by ethnic Estonian scholars suffers from the principal limitation of the Estonian historiography – the somewhat one-sided narrative, which is probably inevitable in the context of the availability of narrative sources. No academic research

---

⁸ BUSSE, K. H. von; aus dessen nachgelassenen Papieren herausgegeben von Julius Freiherr von Bohlen. *Herzog Magnus, König von Livland. Ein fürstliches Lebensbild aus dem 16. Jahrhundert*. Leipzig, 1871. He had previously published *HERZOG Magnus von Holstein und sein livländisches Königthum. Auszüge aus gleichzeitigen Actenstücken*. Hrsg. K. H. von Busse. – Mitteilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Est- und Kurlands. Bd. 8 (1857), predominantly based on the private archives of Count Rummyantsev (in St. Petersburg).

⁹ See e.g. *EESTI biograafiline leksikon*. (Akadeemilise Ajaloo-Seltsi Toimetised II / Academiae Societatis Historicae Scripta II.) Chief editor A. R. Cederberg. Tartu, 1926–1929, pp 296–298.

¹⁰ SCHIEMANN, T. *Magnus, König von Livland*. – Th. Schiemann. Characterköpfe und Sittenbilder aus der baltischen Geschichte des sechszehnten Jahrhunderts. Mitau, 1877 and Hamburg-Mitau, 1885. The book also includes his biographies of Johann Taube, Elert Kruse and Jürgen Farensbach. Th. Schiemann has touched upon the subject in several other works of his.

¹¹ Primarily – ANGERMANN, N. *Studien zur Livlandpolitik Ivan Groznyjs*. (Marburger Ostforschungen, 32.) Marburg/Lahn, 1972. Angermann did not focus on Duke Magnus, yet his background analysis was novel at the time and has not lost its relevance. Additionally, N. Angermann has touched upon the subject in several other works of his.

¹² RENNER, U. *Herzog Magnus von Holstein als Vasall des Zaren Ivan Groznyj*. – Deutschland-Livland-Rußland. Ihre Beziehungen vom 15. bis zum 17. Jahrhundert. Beiträge aus dem Historischen Seminar der Universität Hamburg. Hgg. von Norbert Angermann. Lüneburg, 1988; HÜBNER, E. *Zwischen allen Fronten: Magnus von Holstein als König von Livland*. – Zwischen Christianisierung und Europäisierung. Beiträge zur Geschichte Osteuropas im Mittelalter und früher Neuzeit. Festschrift für Peter Nitsche zum 65. Geburtstag. Herausgegeben von Eck. Hübner, Ekkehard Klug und Jan Kusber. Stuttgart, 1998. U. Renner's article is an overview that copies the mistakes of previous authors, yet also reckons with contemporary analyses and sources.

¹³ Nt LAVERY, J. E. *Germany's northern challenge: the Holy Roman Empire and the Scandinavian struggle for the Baltic, 1563–1576*. Boston-Leiden, 2002; TAUBE, M. von. *Die Uxkull. Genealogische Geschichte der Gesamtfamilie von Uxkull (1229–1954)*. III. Teil. München, 1955; KIRCHNER, W. *The Rise of the Baltic Question*. (University of Delaware Monograph Series. Nr. 3.) Newark, 1954; КОРОЛЮК, В. *Ливонская война. Из истории внешней политики Русского централизованного государства во второй половине XVI в.* Москва, 1954; DONNERT, E. *Der livländische Ordensritterstaat und Russland: der Livländische Krieg und die baltische Frage in der europäischen Politik 1558–1583*. Berlin, 1963; KRUUS, H. *Vene-Liivi sõda (1558–1561)*. Tartu, 1924; KÖRGE, H. *Taani-Vene vahekord Eesti alal 1561–1576*. Master's thesis (manuscript in the Tartu University Library). Tartu, 1936; MOLLERUP, W. *Daenemarks Beziehungen zu Livland (1346–1561)*. Berlin, 1884; RASMUSSEN, K. *Die livländische Krise 1554–1561*. Kopenhagen, 1973; TIBERG, E. *Zur Vorgeschichte des Livländischen Krieges: Die Beziehungen zwischen Moskau und Litauen 1549–1562*. (Studia Historica Upsaliensia 134.) Uppsala, 1984; ДОННЕРТ, Э. *Россия и Балтийский вопрос в политике Германии 1558–1583 гг.* (Исторические Записки 76.) Москва, 1965; СКРЫННИКОВ, Р. *Великий государь Иоанн Васильевич Грозный*. Т. 1-2. Смоленск, 1996; ЧУМИКОВ, А. *Осада Ревеля (1570–1571) герцогом Магнусом*. – *Чтения в Императорском обществе истории и древностей российских при Московском университете*. 1892. Кн. 2; ФОРСТЕН, Г. *Балтийский вопрос в XVI и XVII столетиях*. Т. I. Санкт-Петербург, 1893, etc.

specifically focusing on Duke Magnus has hitherto been published in Estonia. However, mention should be made of this author's book aimed at a wider audience¹⁴ – the theses put forward in the book have been further elaborated and partly rectified in this dissertation.

Various genealogical collections, databases and research material were used to identify the biographical data of the more prominent courtiers, associates and advisors of Duke Magnus.¹⁵

METHODOLOGY

The working hypothesis of this dissertation was that in his aspirations Duke Magnus was backed by the Livonian landed gentry, particularly its pro-independence wing, who relied upon the so-called *household troops* for military support. Considering the geographical scope of Duke Magnus' activities, it was primarily the German gentry of the Stifts of Ösel-Wiek and, to a lesser extent, also Courland, and in a later period, the nobles of Livonia under the Russian jurisdiction (mostly the Tartu Bishopric) that should be reckoned with.

To prove this hypothesis correct it had to be demonstrated that there existed a pro-independence wing among the Livonian landed gentry; that the household troops branded in historical literature as unprincipled mercenaries or bandits essentially functioned as the armed forces of the local nobles; that Duke Magnus was indeed one of the candidates, or even the principal candidate, for the Livonian sovereign; that Magnus' inner circle was dominated by representatives of the local landed gentry (along with a focus on their geographical origin); and that the latter did not play a mere marginal role in their social environment but, on the contrary, comprised the local elite. It was also important to ponder the chances of success of Magnus and his supporters, and the reasons for the failure.

---

¹⁴ ADAMSON, A. *Hertsog Magnus 1540–1583. Tema elu ja aeg*. Tallinn, 2005.

¹⁵ Additionally: AARMA, L. *Põhja-Eesti kogudused ja vaimulikud 1525–1885*. Volume 1, Põhja-Eesti kirikud, kogudused ja vaimulikud. Matriklid 1525–1885. / Die Kirchen, Gemeinden und Pastoren des Konsistorialbezirks Nord-Estland / Herdaminne för Norden-Estlands stift. Tallinn, 2005; ARBUSOW, L. sen. *Livlands Geistlichkeit vom Ende des 12. bis ins 16. Jahrhundert*. – Jahrbuch für Genealogie, Heraldik und Sphragistik 1900, 1901. Mitau, 1902; *ARCHIV für die Geschichte Liv-, Esth- und Curlands*. Mit Unterstützung der ehstländischen literarischen Allerhöchst bestätigten Gesellschaft herausgegeben von Dr. F. G. von Bunge und Dr. C. J. A. Pauker. Bd. 7. Reval, 1854; *GENEALOGISCHES Handbuch der baltischen Ritterschaften. Teil Estland*. Im Auftrage des Verbandes des estländischen Stammadels bearbeitet von O. M. von Stackelberg. Bd. 1–2. Görlitz, 1929–1931; *GENEALOGISCHES Handbuch der Baltischen Ritterschaften. Teil Kurland*. Im Auftrage vom Verbande des kurländischen Stammadels bearbeitet von Archivsdirector Oscar Stavenhagen, Wedig Baron v. d. Osten-Sacken und Heinrich von zur Mühlen. Bd. 1–2. Görlitz, 1937; *GENEALOGISCHES Handbuch der Baltischen Ritterschaften. Teil Livland*. Herausgegeben vom Verband des Livländischen Landadels. Bearbeitet von Dr. Astaf von Transehe-Roseneck. Bd. 1–2. Görlitz, 1929; *GENEALOGISCHES Handbuch der Baltischen Ritterschaften. Teil Oesel*. Im Auftrage des Oeselschen Gemeinnützigen Verbandes bearbeitet von Nicolai von Essen. Tartu, 1935; *HERZOG Magnus von Holstein und sein livländisches Königthum. Auszüge aus gleichzeitigen Actenstücken*. Hrsg. K. H. von Busse. – Mitteilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Est- und Kurlands. Bd. 8 (1857); HANSEN, G. von. *Johann Taubes und Eilart Krauses Machinationen und die darauf durch "König Magnus" erfolgte Belagerung Revels 1570–1571 nach den Urkunden des revelsches Ratsarchivs*. – Beiträge zur Kunde Ehst-, Liv- und Kurlands. Bd. III. Reval, 1887; HELK, V. *Livländische Hofleute in Reval im Jahre 1574*. – Ostdeutsche Familienkunde. Heft 4/1984; HELK, V. *Zwei Munsterrullen von Hapsal und der Wiek aus dem Jahre 1563*. – Ostdeutsche Familienkunde. Heft 3/1988; HELK, V. *Landsassen und Bürgerschaft auf Ösel im Jahre 1573*. – Ostdeutsche Familienkunde. Heft 3/1989; HELK, V. *Zwei Musterrollen von Ösel 1563/64*. – Ostdeutsche Familienkunde. Heft 3/1990; *RITTERBRÜDER im Livländischen Zweig des Deutsches Ordens*. Herausgegeben von Lutz Fenske und Klaus Militzer. (Quellen und Studien zur Baltischen Geschichte. Bd. 12.) Köln-Weimar-Wien, 1993; LOSSIUS, J. *Jürgen und Johan Uexküll im Getriebe der livländischen Hofleute. Drei Bilder aus dem livländischen Adelsleben des XVI. Jahrhunderts*. II. Teil. Leipzig, 1878; LUKAS, T. *Tartu toomhäräd 1224–1558*. Tartu, 1998; LUKAS, T. *Saare-Lääne piiskopkonna toomhäräd 1228–1563*. – Saare-Lääne piiskopkond: Artiklid Lääne-Eesti keskajast. / Bistum Ösel-Wiek: Artikkelsammlung zum Mittelalter in Westestland. Haapsalu, 2004; SERAPHIM, E. *Der Feldoberst Klaus Kursell und seine Zeit: ein Bild Ehstlands in der ersten Zeit schwedischer Herrschaft*. Reval, 1897, etc.

The aim of this dissertation was not to provide material complementing the classical historiography, but to define a conceptually new idea – to demonstrate the active independent role played by Livonians during the Livonian War – resulting from a thorough analysis of the information derived from available sources and previously conducted research. It was deemed unnecessary to specifically mention sources and treatments irrelevant to the subject. Nor did any isolated problem warrant a comprehensive historiographic overview or bibliography.

This dissertation is not intended to distinctly qualify as a political biography of Duke Magnus von Holstein or the history of the Livonian War. There is indeed urgent need for the latter, yet this dissertation can only serve the purpose of a preliminary study for a more thorough research.

MAIN RESULTS

The introduction to this dissertation raised a number of questions that needed to be addressed and answered. Let us discuss them one by one.

The principal advisors and supporters of Duke Magnus in Livonia have been identified from the sources, and, as far as possible, some light has been shed on the roles they played. Typically, Magnus in fact did not have any non-Livonian advisors, with the exception of the German national Dietrich Behr and Christian Schrapfer. Johann Behr had already become firmly rooted, and could be considered a Livonian *pro* Curonian native. Leaving aside a few German nationals, it is obvious that Duke Magnus predominantly relied upon the Stifts of Ösel-Wiek and Courland (which was to be expected), and the expatriate gentry from Tartumaa. Any additional sources would probably confirm that. In the territory of Estonia Magnus at the outset of his activities enjoyed an almost absolute support from the Saare-Lääne gentry, and had remarkably strong backing in Tartumaa also. Even in 1558 Magnus' candidacy was upheld by the Tartu Bishop, the Cathedral Chapter, the Stift council, and the city council; in a later period he had the former Marshal of Nobility of Tartu Johann Stackelberg, the last Stift bailiff Elert Kruse (temporarily), several former canons and Stift councillors, etc. on his side. During his most active periods, particularly in 1560, 1565 and 1570–1571, Magnus could count on the support of a large part of the Harju-Viru-Järvamaa gentry, and was in 1570–1571 also backed by a considerable number of nobles in the Riga Bishopric. The choices made in 1577 no more depended on political sympathies but rather on the need for self-preservation. Support shown for Magnus brought severe repressions to many, particularly from the Muscovites (1577–1578), and to a lesser extent from the Swedish and Polish-Lithuanian authorities.

It is, however, more difficult to estimate the scope and magnitude of the support Magnus received in Livonian cities. Compared to the Harju-Viru gentry, the Tallinn city council, and hence probably the majority of citizens, demonstrated a much more reserved attitude towards Denmark and Duke Magnus. Nevertheless, there is no reason to speak about any strong pro-Swedish sentiments among the residents of Tallinn. The citizens who had fled to Tartu or had been deported to Russia hailed Magnus as their saviour until 1571. Other important indications were the hesitant behaviour demonstrated by the Riga city council in 1566 (1567?) and the readiness of the residents of Cēsis and Valmiera to attack the Polish garrisons in 1577 in a bid to surrender to Magnus.

The analysis indicates that **during the Livonian War a pro-independence wing emerged among the Livonian gentry and townspeople**, forming the so-called peace party. Dismissing hostilities, these forces perceived an agreement with Russia as a chance to escape the atrocities of war and avoid the division of Livonia. That is why Duke Magnus, who represented Denmark and later struck a deal with Ivan the Terrible, proved a suitable figurehead for this faction.

The peace party, however, had its own armed forces – scattered bands of household troops (*Hofleute*) under diverse command, which only united in action in 1565 (conquest of Pärnu and blockade of Tallinn), in 1570–1571 (siege of Tallinn), and in 1574–1576 (first on Sweden’s side, then came the sale of Läänemaa to the Danish Crown, and the loss of the territory to Muscovites). In all these cases the operations were either targeted against or eventually turned against Sweden, and were, one way or another, also connected with Duke Magnus. Some of the household troops remained in his service throughout his 23-year career in Livonia: first the mutinous Order troops (the would-be household troops) in 1560; after that at least three (from Saaremaa, Läänemaa and Courland) local gentry banners until 1565; the three (later two) Kursell banners defecting at the beginning of 1570; four banners under Tallinn and Paide; after the Tartu uprising one of them survived, while Jürgen Farensbach recruited the other; we must also assume there were 2-3 banners during the period of 1573–1577; in the pogroms of Koknese, Võnnu and Volmar he probably lost half of his forces; when he subsequently relocated to Piltene, he kept the units that had remained in the Karksi-Helme-Ruhja region (those in Põltsamaa changed sides) and again, the Piltene banner was added. Not all of his units consisted of “household troops” in the narrow sense, some of them, and at times certainly the majority, represented the gentry’s militia forces, which, however, made no difference, as we have seen. It would be impossible to prove that at a certain moment in time most of the Livonian gentry and their troops were on Magnus’ side, although it held true for the concrete areas of operation. This was particularly obvious during the months-long siege of Tallinn. But for this support Duke Magnus would not have been able to retain his position as a serious contender for power in Livonia for such a long period. However, it was not the armed forces that proved to be Magnus’ biggest asset; on the contrary, his success was always built on effective propaganda and fruitful negotiations, while his failures were induced by attempts to solve problems and situations by means of force.

During the Livonian War Duke Magnus made numerous attempts to decisively expand the territory under his authority:

1. an attempt to conquer the territory of Estonia in 1560, with a diplomatic prelude in 1558–1559, and a postlude in 1561–1562;
2. the plans to expand the territory under his authority during the Nordic Seven Years’ War (thwarted by Denmark’s inaction in Livonia);
3. an attempt to take Riga, and the wooing of Anna Jagellonica (Jagiellonka) in 1565–1567;
4. an attempt to conquer Tallinn in 1569–1570 assisted by local gentry household troops and the Danish-Lübeck fleet;
5. establishment of the Kingdom of Livonia; expanding the territory under his authority with invasions by the Russian army in 1570–1571 and 1572/73;
6. attempts to take Läänemaa in 1574–1575 with the help of household troops and the Danish Vice Regent in Saaremaa, Claus Ungern (later in spite of their opposition);
7. conquest of Läänemaa and other territories with the help of Russians in 1575–1576;
8. the events of 1577;
9. an attempt to establish a coalition of German princes for an intervention in Livonia in the final years of Magnus’ life.

The chances for success of Magnus and his supporters looked particularly good in 1560 and 1570. In the former case he had been recognised as their sovereign by the Stifts of Ösel-Wiek and Courland, and as their prospective ruler by the Tartu authorities; the Tallinn Bishop and chapter together with the Harju-Viru gentry were on his side; the Order conditionally recognised his right of ownership of Estonia (the Tallinn Bishopric). In his failure, a crucial role was played by the irregularity in relations with Muscovy. In the latter case the initial success turned sour due to the unexpectedly strong resistance put up by Tallinn and the decisions adopted at the Stettin peace congress. **The fundamental reason for the failure**, however, in these concrete cases as well as

in a broader sense, was the woefully inadequate and sharply disproportionate to the problems that needed to be solved, support offered to Magnus by his brother King Frederik II. This in turn was probably not so much a manifestation of the alleged antipathy of Frederik towards Magnus or the financial crisis generated by the Nordic Seven Years' War (although this was certainly a valid reason), but rather adherence to the **principal line of the Baltic policy that Denmark had opted for in 1558 – not to engage in armed conflicts with Muscovy or Poland-Lithuania**. The diversion value that the support shown for Duke Magnus could have had in his struggle against Sweden paled in comparison to these threats. The questions of whether the feared conflicts would have broken out indeed if Denmark had adopted a more aggressive attitude (rather likely), or whether Sweden would have been able to start building an empire if Denmark had opted for an early, powerful intervention in Livonia (rather unlikely), remain but speculation.

ANALYSIS OF THE APPLICATION OF THE RESULTS OF THE DOCTORAL THESIS

This research shows the events and developments of the Livonian War in a completely new light and calls for a revision of the previous general treatments of the Livonian War. A closer insight into the role that Magnus Herzog von Holstein played in Livonia and, in a wider sense, in the Baltic Sea region during the Livonian War reveals the unfortunate tendency of the previously conducted research on the Livonian War to rely on retrospective judgement or interpretation, and excessively stress the roles of Russia, Sweden and Poland-Lithuania, not paying enough attention to the part played in these events by Denmark and the citizens of Livonia. The imaginary alliance of Denmark and Russia has proved a misconception, upon which the Danish Crown largely based its passive peace policy. Disappointed in this policy, Duke Magnus and his supporters in Livonia took the path of military political opportunism – and almost succeeded in their pursuits.

This dissertation is, however, a mere prelude to more extensive research. Analogous analyses for, e.g. Gotthard Kettler, Archbishop Wilhelm of Riga, Coadjutor Christoph von Mecklenburg, Duke Johan of Finland, and other key figures are required before a modern discourse on the history of the Livonian War can emerge. Also indispensable is a more detailed study of the goals and orientation of the Livonian gentry and citizens during the different periods of the Livonian War.

Before condemning Duke Magnus as an unprincipled opportunist – just think what if any of the above-listed or putative plans had been realised. How would the emergence of the Kingdom of Livonia (even just in the territory of Estonia) with a ruling dynasty allied to Denmark have affected the course of history? Such questions are indeed classified as alternative history, yet they demonstrate that the actual course of events – the emergence of Sweden and Poland-Lithuania from the Livonian conflict as the winners – was not the only, and by far not the most auspicious variant for Livonians themselves.

KOKKUVÕTE: HERTSOG MAGNUS VON HOLSTEINI ROLL LÄÄNEMERE-RUUMIS LIIVI SÕJA PERIOODIL

Hertsog Magnus von Holsteini (1540–1583), kes aastail 1570–1577 oli Moskva tsaari vasallina nominaalselt Liivimaa kuningas, on ajalookirjutuses tavaks kas ignoreerida või käsitleda teda ja tema tegevust rõhutatult naeruvääristavas, üleolevas võtmes. Samas on sündmustekäigu vähegi erapooletumal vaatlemisel ilmne, et Magnus oli oma otsustes sageli oma süseräänidest – eri aegadel Frederik II, Ivan IV ja Stefan Batory – sõltumatu ning ajas omaenda, iseseisvat poliitikat, mille eesmärgiks oli kogu või suure(ma) osa Liivimaa oma võimu alla saamine. Et kõik tema süseräänid järgisid Liivimaal oma huve ja püüdsid teda oma kontrolli all hoida, on ilmne, et hertsog Magnuse nii pika aja vältel ja nii mitme poliitilise krahhi järel tõsiseltvõetava iseseisva võimupretendendina püsimine pole võimalik ilma mingisuguse arvestatava tugijõuta. Liivi sõja aegsete sündmuste analüüs näitab, et Liivimaal olid olemas kohalikud jõud, kellele Magnus toetus.

Käesolev uurimus püüab neid jõude ja nende eesmärke välja selgitada, andes ühtlasi lühida ülevaate hertsog Magnuse rollist Läänemere-ruumis Liivi sõja perioodil.

Ülesande täitmiseks tuli kriitiliselt läbi vaadata hertsog Magnusele pühendatud suhteliselt napp kirjandus ja tema kirjavahetuse säilinud osa. Magnuse poliitilised sammud on püütud asetada laiemale taustale, et tabada seoseid ja ajendeid, millele varem vähe või üldse mitte tähelepanu on pööratud. Magnuse isiklik panus on välja toodud, kui seda on võimalik tõestada. Magnuse tähtsamad nõunikud ja toetajad on püütud välja selgitada nimeliselt ja otsitud on biograafilisi andmeid nende kohta.

1559 Saare-Lääne ja 1560 Kuramaa piiskopkonna ja Tallinna piiskopi tiitli omandanud hertsog Magnus tegi edaspidi rea katseid oma võimuala laiendada:

1. Eesti ala hõivamise katse 1560, diplomaatilise eelmänguga 1558–1559 ja järelmänguga 1561–1562;
2. võimuala laiendamiskavadid Põhjamaade Seitsmeaastase sõja ajal (Taani tegevusetus Liivimaal vedas alt);
3. Riia allutamise katse ja abieluprojekt Anna Jagellonicaga 1565–1567;
4. Tallinna vallutamise katse 1569–1570 mõisameeste ja Taani-Lüübeki laevastiku abil;
5. Liivimaa kuningriigi loomine; võimuareaali laiendamine Vene väe sissetungidega 1570–1571 ja 1572/73;
6. Läänemaa hõivamise katsed 1574–1575 mõisameeste ja Taani Saaremaa asehalduri Claus Ungerni abil (vastu ootusi olid viimased vastu);
7. Läänemaa jm alade hõivamine venelaste abiga 1575–1576;
8. 1577. aasta sündmused (võimuareaali laiendamine Põhja-Lätti, konflikt tsaariga ja nende maaalade kaotamine);
9. Liivi sõja lõppemise tõttu karile jooksnud koalitsiooni loomine saksa vürstidest interventsiooniks Liivimaale Magnuse elu lõpuaastail.

Järgnevatele katsetele tegi lõpu hertsog Magnuse surm 1583. aastal oma parimates aastates. Pole usutav, et ta nii visa võimule pürgimise järel muidu tagasi tõmbunud oleks. Mis siis võis kõne alla tulla? Näiteks Üleväina-Liivimaast endale uut läänihertsogkonda luua? Poola-Leedu poliitika tekitas seal palju paksu verd; üks luterlik saksa prints, kel kindel seljatagune ja pealehakkamist ... jne. Oli ta ju tänu oma Karksi tuumikvaldusele endiselt võimsaim mees Liivimaal. Näiteks Eestimaa (või ka ainult Läänemaa) ärakiskumine rootslastelt? Ja Rzeczpospolita järgmised kuningavalimised – millised võimalused olid neil ühel külgepidi Moskva dünastiasse kuuluval läänihertsogil! Või vähemalt – millised võimalused valimisi mõjutada, sobivalt kandidaadilt midagi enda kasuks saavutada. Tagantjäreletarkuses teame, et juba 1595 algas Poola-Leedu ja Rootsi unioonikuninga Sigis-

mund III ja tema onu, Södermanlandi hertsog Karli vahel relvakonflikt. Millised võimalused oluks Liivimaa suurimal maaomanikul hertsog Magnusel selle käiku kohapeal suunata, kui ta siis veel elanuks!? 1595 oleks Magnus olnud 55-aastane. Aga võib-olla soovis Magnus oma valdused hoopis Taani kroonile loovutada ja kusagil mujal midagi vastu saada?

Uurimuse püstitasime rea küsimusi, millele vastust tuli otsida. Vaatleme neid siinkohal punktide kaupa.

Hertsog Magnuse tähtsamad liivimaalastest nõunikud ja toetajad on allikatest tuvastatud ja püütud nende konkreetset rolli võimalustmööda avada. Iseloomulik on, et mitte-liivimaalastest nõunikke Magnusel sisuliselt ei olnudki, kui algusaegade riigisakslased Dietrich Behr ja Christian Schrapfer kõrvale jätta. Juba Johann Behri võime aga lugeda kohapeal juurdunuks, niisiis liivi- või kitsamalt kuramaalaseks. Jättes kõrvale üksikud riigisakslased, on ilmne, et hertsog Magnus toetus eelkõige Saare-Lääne ja Kuramaa stiftide (mis ka loomulik) ning Tartumaalt põgenenud aadlile. Täiendava allikmaterjali käibesse toomine ja analüüs annaksid tõenäoliselt sama tulemuse. Eesti alal oli Saare-Läänemaa aadli toetus Magnusele tema tegevuse alguses pea absoluutne, kuid ka tartumaalaste puhul oli see märkimisväärselt lai. Juba 1558 toetasid Magnuse kandidatuuri Tartu piiskop, toomkapiitel, stiftinõukogu ja raad; hiljem toetasid teda näiteks endine Tartu rüütelkonna peamees Johann Stackelberg, viimane stiftifoogt Elert Kruse (ajutiselt), mitu endist toomhärrat ja stiftinõunikku jne. Magnuse tegevuse kõige aktiivsematel aegadel, eriti 1560, 1565 ja 1570–1571, toetas teda kõige järgi otsustades ka suur(em) osa Harju-Viru-Järva aadlist, 1570–1571 ka märkimisväärt osa Riia piiskopkonna aadlist.

Märkimist väärib ka, et Eesti (s.o Tartu ja Saare-Lääne stiftide ning Harju-Viru; mujal endistel ordualadel oli aadlit napilt) ja Läti ala (peamiselt Riiamaa) aadel kujutasid endast paljudele eranditele vaatamata kahte teineteisest eraldiseisvat suguvõsade süsteemi. Neist olid selgemalt hertsog Magnuse selja taga Eesti ala aadlimehed. Aadel osales poliitikas perekondlike klannide ja abieluliitadena. Ehkki nad kindlasti ka riske maandasid ja suguvõsa mõjukaid liikmeid Rootsi ja Poola-Leedu leeri suunasid, annab ühe või teise perekonnanime sagedane esinemine hertsog Magnuse lähikonnas alust oletuseks, et vastav suguvõsa vähemalt ajutiselt panuse temale oli teinud. Sellisteks suguvõsadeks olid näiteks Üxkülldid, Farensbachid, Vitinghofid, Zoeged, Wrangelid, Kurzellid, Taubed, Stackelbergid, Ungernid, Rosenid, Tiesenhausenid, Buxhoevidenid, Wulfid, Bra(c)kelid. Neid osalt väga arvuka liikmeskonnaga suguvõsadsid tervikuna Magnuse avalikeks ja salajasteks toetajateks pidades tähendaks see juba umbes poolt Eesti ala aadelkonnast. Igatahes kujutasid need aga kohaliku aadli eliiti, juhtivat osa.

1577. aasta valikud ei tulenenud vast enam poliitilistest sümpaatiatest, vaid enesealalhoiuvajadusest. Magnuse toetamine tõi paljudele neist kaasa raskeid repressioone eriti moskoviitide (1577–1578), kuid vähemal määral ka Rootsi ja Poola-Leedu võimude poolt.

Hertsog Magnuse toetust Liivimaa linnades on raskem hinnata. Võrreldes Harju-Viru rüütelkonnaga oli näiteks Tallinna raad ja küllap siis ka kodanike enamus Taani ja Magnuse suhtes märksa reserveerituma hoiakuga. Mingist tallinlaste rootsimeelsusest pole siiski põhjust rääkida. Tartu põgenenud või Venemaale küüditatud kodanikud nägid Magnuses 1571. aastani oma päästjat. Olulised märgid on ka Riia rae kõhklused 1566 (1567?) ning Võnnu ja Volmari elanike valmisolek 1577 Magnuse võimu alla minekuks poola garnisone rünnata.

Analüüs näitab, et **Liivimaa aadli ja linnakodanikkonna iseseisvusmeelne tiib oli Liivi sõja ajal olemas**. Ühtlasi moodustasid just nemad ka n-ö rahuerakonna. Need jõud nägid pääsemist sõjakoledustest ja Liivimaa jagamisest mitte sõjas, vaid kokkuleppes Venemaaga. Just seetõttu sobis Taanit esindanud ja hiljem Ivan Julmaga sobingusse astunud hertsog Magnus selle erakonna käilakujuks.

Rahuparteil olid siiski ka oma relvajõud – laialipillatud, erineva juhtimise all olnud mõisameeste salgad, mis ühtsema jõuna esinesid ainult 1565 (Pärnu vallutamine ja Tallinna blokeerimine), 1570–1571 (Tallinna piiramine) ja 1574–1576 (alul Rootsi poolel, seejärel Läänemaa müümine Taanile ja kaotamine moskoviitidele). Kõikidel nendel puhkudel oli mõisameeste tegevus suunatud või pöördus Rootsi vastu, ja kõikidel nendel puhkudel oli see nii või naa seotud ka hertsog Magnusega. Mingi osa mõisameestest oli tema teenistuses kogu tema 23-aastase Liivimaa-karjääri ajal: esmalt mässavad orduõdurid (tulevased mõisamehed) 1560; seejärel vähemalt 3 (Saare-, Lääne- ja Kuramaalt) aadlilipkonda aastani 1565; 3 (hiljem 2) Kurselli lipkonna ületulek 1570. aasta alul; 4 lipkonda Tallinna ja Paide all; Tartu ülestõusu järel säilus neist üks ja Jürgen Farensbach värvas teise; 2-3 lipkonna olemasolu peab oletama ka ajavahemikus 1573–1577; Koknese, Võnnu ja Volmari pogrommides kaotas ta eeldatavasti umbes poole oma jõududest; seejärel taas Piltenesse asudes säilusid tal Karksi-Helme-Ruhja piirkonda jäänud üksused (Põltsamaal olnud vahetasid poolt) ja taas lisandus Piltene aadlilipp. Mitte kõik tema väeosad ei koosnenud muidugi “mõisameestest” selle sõna kitsas tähenduses, osa ja ajuti kindlasti enamus olid aadlimaakaitseüksused, kuid eespool oleme juba näinud, et suurt vahet selles polnud. Ei ole võimalik tõestada ega väita, et mingil ajahetkel oleks enamus Liivimaa aadlist ja selle väeosadest olnud Magnuse poolel, kuid tema igakordses konkreetsetes tegevuspiirkonnas küll. Eriti ilmne oli see Tallinna piiramise kuudel. Ilma selle toeta ei oleks hertsog Magnuse nii kauaaegne püsimine arvestatava valitsejakandidaadina Liivimaal olnud võimalik. Siiski polnud mitte relvajõud Magnuse peamine argument; vastupidi, tema õnnestumised tulenesid alati edukast propagandast ja läbirääkimistest, ebaõnnestumised aga katsetest probleeme ja olukordi jõuga lahendada.

Magnuse ja tema toetajate õnnestumisvõimalused olid eriti reaalsed 1560 ja 1570. Esimesel juhul olid teda oma valitsejana tunnistanud Saare-Lääne ja Kuramaa stiftid ning oma tulevase valitsejana Tartu võimuorganid; Tallinna piiskop ja kapiitel koos Harju-Viru rüütelkonnaga olid tema poolel; ordu mõõnas tingimisi Eestimaa (Tallinna piiskopkonna) temale kuulumist. Läbikukkumisel sai otsustavaks suhete lõplik reguleerimatus Moskooviaga. Teisel korral varises esialgne edu kokku Tallinna oodatust visama vastupanu ja Stettini rahukongressi otsuste tõttu. **Fundamentaalne nurjumispõhjus** peitus aga nii nendel puhkudel kui üleüldse kuningas Frederik II täiesti ebapiisavas, lahendust ootavate ülesannetega järsus disproportsioonis olnud toetuses oma vennale. See omakorda tulenes arvatavasti mitte Frederiku väidetavas antipaatiast Magnuse suhtes või finantskriisist seoses Põhjamaade Seitsmeaastase sõjaga (ehkki ka sellest), vaid juba 1558 valitud **Taani Liivimaa-poliitika pealiinist – mitte sattuda sõtta Moskoovia või Poola-Leeduga**. Hertsog Magnuse tõhusama toetamise diversiooniväärtus võitluses Rootsiaga kahvatus nende ohtude kõrval. Tagantjärele võib vaid spekuloida oletustega, kas Taani teistsuguse, agressiivsema hoiaku korral oleks kardetud konfliktid tõesti puhkenud (pigem jah), ja kas Rootsi oleks Taani varase jõulise Liivimaal sekkumise korral üldse saanud võimaluse asuda suurriigi loomise teele (pigem ei).

Hertsog Magnus von Holsteini rolli avamine Liivimaal ja laiemalt Läänemere-ruumis Liivi sõja perioodil teeb ilmseks, et senised Liivi sõja käsitletused kannatavad tagantjäreletarkuse all ning rõhutavad liialt Venemaa, Rootsi ja Poola-Leedu osa, pööramata piisavalt tähelepanu Taani ja liivimaalaste endi osale toimunud. Taani-Vene kujuteldavad liidusuhted on osutunud väärarusaamaks. Taani krooni passiivne rahupoliitika tulenes suuresti just sellest. Selles poliitikas pettununa valisid hertsog Magnus ja tema liivimaalastest poolehoidjad sõjalis-poliitiliste avantüüride tee, mida peaaegu oleks krooninud edu.

Enne kui me hertsog Magnuse põhimõttelageda avantüristina hukka mõistame – mõelgem hetke, mis võinuks juhtuda, kui mõni ta eespool loetletud ja siin oletatud plaanidest realiseerunud oleks. Kuidas läinuks ajalugu, kui Liivimaa kuningriik (kas või ainult Eesti alal) ja selle Taaniga liidus olev valitsev dünastia oleksid tõesti tekkinud? Taolised küsimused liigituvad küll rohkem alternatiivajaloo valdkonda, kuid näitavad, et tegelikult juhtunu – Rootsi ja Poola-Leedu väljumine Liivimaa konfliktist selle võitjaina – polnud ainus ega liivimaalaste endi jaoks kaugeltki soodsaim variant.

Magnust on jäänud saatma iseloomutu seikleja ja hellitatud nannipunni maine – sest ta kukkus läbi. Nii läks aga peamiselt mittepiisava toetuse tõttu kuningas Frederik II poolt.

REFERENCES IN THE ANALYTICAL REVIEW

- AARMA, L. *Põhja-Eesti kogudused ja vaimulikkond 1525–1885*. Vol. 1, Põhja-Eesti kirikud, kogudused ja vaimulikud. Matriklid 1525–1885. / Die Kirchen, Gemeinden und Pastoren des Konsistorialbezirks Nord-Estland / Herdaminne för Norden-Estlands stift. Tallinn, 2005.
- ADAMSON, A. *Hertsog Magnus 1540–1583. Tema elu ja aeg*. Tallinn, 2005.
- ANGERMANN, N. *Studien zur Livlandpolitik Ivan Groznyjs*. (Marburger Ostforschungen, 32.) Marburg/Lahn, 1972.
- ARBUSOW, L. sen. *Livlands Geistlichkeit vom Ende des 12. bis ins 16. Jahrhundert*. – Jahrbuch für Genealogie, Heraldik und Sphragistik 1900, 1901. Mitau, 1902.
- ARCHIV für die Geschichte Liv-, Esth- und Curlands*. Mit Unterstützung der ehstländischen literarischen Allerhöchst bestätigten Gesellschaft herausgegeben von Dr. F. G. von Bunge und Dr. C. J. A. Paucker. Bd. 7. Reval, 1854.
- BUSSE, K. H. von; aus dessen nachgelassenen Papieren herausgegeben von Julius Freiherr von Bohlen. *Herzog Magnus, König von Livland. Ein fürstliches Lebensbild aus dem 16. Jahrhundert*. Leipzig, 1871.
- DONNERT, E. *Der livländische Ordenritterstaat und Russland: der Livländische Krieg und die baltische Frage in der europäischen Politik 1558–1583*. Berlin, 1963,
- EESTI biograafiline leksikon*. (Akadeemilise Ajaloo-Seltsi Toimetised II / Academiae Societatis Historicae Scripta II.) Chief editor A. R. Cederberg. Tartu, 1926–1929.
- GENEALOGISCHES Handbuch der baltischen Ritterschaften. Teil Estland*. Im Auftrage des Verbandes des estländischen Stammadels bearbeitet von O. M. von Stackelberg. Bd. 1–2. Görlitz, 1929–1931.
- GENEALOGISCHES Handbuch der Baltischen Ritterschaften. Teil Kurland*. Im Auftrage vom Verbands des kurländischen Stammadels bearbeitet von Archivsdirector Oscar Stavenhagen, Wedig Baron v. d. Osten-Sacken und Heinrich von zur Mühlen. Bd. 1-2. Görlitz, 1937.
- GENEALOGISCHES Handbuch der Baltischen Ritterschaften. Teil Livland*. Herausgegeben vom Verband des Livlandisches Landadels. Bearbeitet von Dr. Astaf von Transehe-Roseneck. Bd. 1-2. Görlitz, 1929.
- GENEALOGISCHES Handbuch der Baltischen Ritterschaften. Teil Oesel*. Im Auftrage des Oeselschen Gemeinnützigen Verbandes bearbeitet von Nicolai von Essen. Tartu, 1935.
- HENNING, S. *Livländische Churländische Chronica*. – Scriptorum rerum Livonicarum. II. Riga-Leipzig, 1848.
- HERZOG Magnus von Holstein und sein livländisches Königthum. Auszüge aus gleichzeitigen Actenstücken*. Hrsg. K. H. von Busse. – Mitteilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Est- und Kurlands. Bd. 8 (1857).
- HANSEN, G. von. *Johann Taubes und Eilart Krauses Machinationen und die darauf durch "König Magnus" erfolgte Belagerung Revels 1570–1571 nach den Urkunden des revalsches Ratsarchivs*. – Beiträge zur Kunde Ehst-, Liv- und Kurlands. Bd. III. Reval, 1887.
- HELK, V. *Livländische Hofleute in Reval im Jahre 1574*. – Ostdeutsche Familienkunde. Heft 4/1984.
- HELK, V. *Zwei Munsterrullen von Hapsal und der Wiek aus dem Jahre 1563*. – Ostdeutsche Familienkunde. Heft 3/1988.

- HELK, V. *Landsassen und Bürgerschaft auf Ösel im Jahre 1573*. – Ostdeutsche Familienkunde. Heft 3/1989.
- HELK, V. *Zwei Musterrollen von Ösel 1563/64*. – Ostdeutsche Familienkunde. Heft 3/1990.
- HELK, V. *Saaremaa arhiivimaterjalidest Taani Riigiarhiivis ja nende kasutamisest*. – Saaremaa Muuseum. Biyearly edition 1993–1994. Kuressaare, 1995.
- HÜBNER, E. *Zwischen allen Fronten: Magnus von Holstein als König von Livland*. – Zwischen Christianisierung und Europäisierung. Beiträge zur Geschichte Osteuropas im Mittelalter und früher Neuzeit. Festschrift für Peter Nitsche zum 65. Geburtstag. Herausgegeben von Eck. Hübner, Ekkehard Klug und Jan Kusber. Stuttgart, 1998.
- JOHANN Renneri Liivimaa ajalugu 1556–1561*. Translated by Ivar Leimus. Tallinn, 1995.
- KIRCHNER, W. *The Rise of the Baltic Question*. (University of Delaware Monograph Series. Nr. 3.) Newark, 1954.
- KRUUS, H. *Vene–Liivi sõda (1558–1561)*. Tartu, 1924.
- KÕRGE, H. *Taani-Vene vahekord Eesti alal 1561–1576*. Master's thesis (manuscript in the Tartu University Library). Tartu, 1936.
- LAVERY, J. E. *Germany's northern challenge: the Holy Roman Empire and the Scandinavian struggle for the Baltic, 1563–1576*. Boston-Leiden, 2002.
- LENZ, W. *"Alt-Livland" in deutschbaltischen Geschichtsschreibung 1870 bis 1918*. – *Geschichte der deutschbaltischen Geschichtsschreibung*. Im Auftrage der Baltischen Historischen Kommission unter Mitwirkung von Michael Garleff, Jürgen von Hehn, Wilhelm Lens herausgegeben von Georg von Rauch. Köln-Wien, 1986.
- LOSSIUS, J. *Jürgen und Johan Uexküll im Getriebe der livländischen Hofleute. Drei Bilder aus dem livländischen Adelsleben des XVI. Jahrhunderts*. II. Teil. Leipzig, 1878.
- LUKAS, T. *Tartu toomhärrad 1224–1558*. Tartu, 1998.
- LUKAS, T. *Saare-Lääne piiskopkonna toomhärrad 1228–1563*. – Saare-Lääne piiskopkond: Artiklid Lääne-Eesti keskajast. / Bistum Ösel-Wiek: Artikkelsammlung zum Mittelalter in Westestland. Haapsalu, 2004.
- MOLLERUP, W. *Daenemarks Beziehungen zu Livland (1346–1561)*. Berlin, 1884.
- NEUE Quellen zur Geschichte der Untergangs livländischer Selbständigkeit. Aus dem dänischen Geheime Archive zu Kopenhagen*. Bd. I–III. Hrsg. v. Carl Schirren. Reval, 1883–1885. (Archiv für die Geschichte Liv-, Esth- und Curlands. Neue Folge. Bd. IX–XI.)
- QUELLEN zur Geschichte der Untergangs livländischer Selbständigkeit. Aus dem schwedischen Reichsarchive zu Stockholm*. Bd. I–VIII. Hrsg. v. Carl Schirren. Reval, 1861–1881. (Archiv für die Geschichte Liv-, Esth- und Curlands. Neue Folge. Bd. I–VIII.)
- RAIK, K. *Ajalookirjutuse kõrgaeg Eesti- ja Liivimaal*. – Ajalooline Ajakiri 4 (115)/2001.
- RAIK, K. *Eesti- ja Liivimaa kroonikakirjutuse kõrgaeg 16. sajandi teisel poolel ja 17. sajandi alul*. Doctoral thesis. Tartu, 2004.
- RASMUSSEN, K. *Die livländische Krise 1554–1561*. Kopenhagen, 1973.
- REIMO, T. *The reflection of the Livonian War in Contemporary Printed Works in Europe*. – Starptautiska konference Latviešu grāmata un bibliotēka: 1525–2000, 8.11.2000–11.11.2000. Materialu krājums. 1. Rīga, 2000.

RENNER, U. *Herzog Magnus von Holstein als Vasall des Zaren Ivan Groznyj*. – Deutschland-Livland-Rußland. Ihre Beziehungen vom 15. bis zum 17. Jahrhundert. Beiträge aus dem Historischen Seminar der Universität Hamburg. Hgg. von Norbert Angermann. Lüneburg, 1988.

RITTERBRÜDER im Livländischen Zweig des Deutschen Ordens. Herausgegeben von Lutz Fenske und Klaus Militzer. (Quellen und Studien zur Baltischen Geschichte. Bd. 12.) Köln-Weimar-Wien, 1993.

RUSSOW, B. *Liivimaa kroonika*. Translated by Dagmar and Hermann Stock. Stockholm, 1967 (facsimile edition Tallinn, 1993).

SCHIEMANN, T. *Magnus, König von Livland*. – Th. Schiemann. Charakterköpfe und Sittenbilder aus der baltischen Geschichte des sechzehnten Jahrhunderts. Mitau, 1877 and Hamburg-Mitau, 1885.

SERAPHIM, E. *Der Feldoberst Klaus Kursell und seine Zeit: ein Bild Ehstlands in der ersten Zeit schwedischer Herrschaft*. Reval, 1897.

TAUBE, A. Freiherr von. *„Der Untergang der Livländischen Selbständigkeit“: Die livländische Chronistik des 16. Jahrhunderts*. – Geschichte der deutschbaltischen Geschichtsschreibung. Im Auftrage der Baltischen Historischen Kommission unter Mitwirkung von Michael Garleff, Jürgen von Hehn, Wilhelm Lens herausgegeben von Georg von Rauch. Köln-Wien, 1986.

TAUBE, M. von. *Die Uxkull. Genealogische Geschichte der Gesamtfamilie von Uxkull [Stammhaus Schloss Fickel]. 1229–1936*. II. Teil. Tallinn, 1936.

TAUBE, M. von. *Die Uxkull. Genealogische Geschichte der Gesamtfamilie von Uxkull (1229–1954)*. III. Teil. München, 1955.

TIBERG, E. *Zur Vorgeschichte des Livländischen Krieges: Die Beziehungen zwischen Moskau und Litauen 1549–1562*. (Studia Historica Upsaliensia 134.) Uppsala, 1984. NACHTRAG. Auf *„König Magnus“* bezügliche Urkunden aus dem Revaler Ratsarchiv. Hrsg. v. Gotthard von Hansen. – Beiträge zur Kunde Ehst-, Liv- und Kurlands. Bd. III. Reval, 1887.

ДАТСКИЙ архив. *Материалы по истории древней России, хранящиеся в Копенгагене*. Москва, 1893.

ДОКУМЕНТЫ Ливонской войны (подлинное делопроизводство приказов и воевод). 1571–1580 гг. – Памятники Истории Восточной Европы. Источники XV–XVII вв. Т. III. Москва-Варшава, 1998.

ДОННЕРТ, Э. *Россия и Балтийский вопрос в политике Германии 1558–1583 гг.* (Исторические Записки 76.) Москва, 1965.

КОПЕНГАГЕНСКИЕ акты, относящиеся к русской истории. – Чтения в Императорском обществе истории и древностей российских при Московском университете. 1915. 4. II; 1916. 2. II.

КОРОЛЮК, В. *Ливонская война. Из истории внешней политики Русского централизованного государства во второй половине XVI в.* Москва, 1954.

РУССКИЕ акты Копенгагенского государственного архива. Санкт-Петербург, 1897.

СКРЫННИКОВ, Р. *Великий государь Иоанн Васильевич Грозный*. Т. 1-2. Смоленск, 1996.

ЧУМИКОВ, А. *Осада Ревеля (1570–1571) герцогом Магнусом*. – Чтения в Императорском обществе истории и древностей российских при Московском университете. 1892. Кн. 2.

ФОРСТЕН, Г. *Балтийский вопрос в XVI и XVII столетиях*. Т. I. Санкт-Петербург, 1893.